

I G D HGH E G C A GA A

KURBAN SUNULAN VARLIKLAR

Sacrifice to The God in Shamanist Turkish Society and the Assets That are Sacrificed

Жертвоприношения на шаманските турски народи

Engin GC *

ZET

Bu makalede Şamanist Türk halklarının inançlarında oldukça önemli bir yeri olan kurban törenleri ile kendisine kurban sunulan varlıklar meselesinin incelenmiş ve Rus ve Sovyet kaynaklarından yapılan araştırmalar doğrultusunda şamanların, ayinleri için seçtiği vakit konusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şamanist, Kurban, Âyin, Zaman

ABSTRACT

In this article the ceremonies of sacrifices which are very important for shamanist Turkish society and the existences for which the sacrifices presented are analysed and the time of sacrifice ceremonies is evaluated.

Keywords: Shamanist, Sacrifice, Rite, Time

geleneğin çıkışı, tanrıların ve değişik ruhların kalbini yumuşatmak için çalışılması şeklinde düşünülmektedir. Şamanist görüşe göre: İnananların; başarılı, sağlıklı ve varlıklı bir şekilde yaşam sürmesi ruhların elindedir. İnananları kötü ruhlardan, ateşin alevi, şamanın tefi ve şaman giysisindeki oyuncakların yüksek sesi ancak koruyabilir (Katsyuba, 1993: 101).

Teleüt halkında da kam, dualarında tanrıdan kendisini duymasını ve ev sahibine yardım etmesini, ailede kimsenin hasta olmamasını, hayvanların ölmemesini ve sofrada ekmeğin eksilmemesini isterdi (Katsyuba, 1993: 106).

Genel manada eski Türklerde kurban sungusunun nedenine ilişkin olarak; daha fazla sahip olmak için kendinden bir parçasını vermek olarak değil, görünmeyen yâni kutsal olanla bir bağ kurmak amacıyla öldürmek olarak açıklanmaktadır. Çoğu materyaliste göre bu düşünce pek akılcı olmasa da; Türklerin dua ve teşekkürlerinin Gök Tanrı'ya ulaşmasında aracı olan temel davranışı açıklar niteliktedir. Bu durumun sebeplerine bakacak olursak; zafer istemek veya teşekkür etmek için, barışı ve anlaşmaları teyit etmek için, kuraklıkta yağmur için, hastalık ve ölüm hallerinde vb. kurban sunarlar. Bu bağlamda görünmez yüce kutsalın tezahür ettiği her hangi bir nesne dağ, ağaç, ocak (ateş), su, ecdat, bayrak, tözler, temel araçlar haline dönüşebilir. Özellikle av kurbanında bu durum daha da belirginlik kazanır. Kurban edenin sahip olmadığı bu hayvan, kutsalla bağlantı sağlaması (aracı olması) için okla vurularak öldürülür (Rouxs, 1998: 191-192).

Bunların dışında da birtakım sebepler mevcuttur. Örneğin Şamanist Türkler, kötü ruhların etkisiyle insanların huzurlarının bozulduğuna veya bozulabileceğine inanmaktadırlar. Huzurun yeniden sağlanabilmesi için ise; tanrılara ve ruhlara, kurban sunarlardı. Kurbanlar, tanrı ve ruhlarla bağlantının sağlanabileceği üç dünyanın çeşitli kutsal mekânlarına bırakılırdı (Bezertinov, 2000: 188).

Pek tabî ki konunun daha net bir şekilde kavranabilmesi için zamanımıza kadar yapılan araştırmaların değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Araştırmada öncelikle Şamanizm'de kurban törenleri konusunda bilgi verilerek daha sonra kurban törenleri ve kurban sunulan varlıklar konusuna geçilecektir. Araştırmada özel olarak üzerinde durulmuş olan Şamanizm'de âyinlerin yapıldığı vakit konusuyla ilgili araştırmanın sonuç kısmında çıkarımlarda bulunulacaktır.

I I A G A H A

Şamanistlerde kurban; kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılır. Şamanist Türklerde kanlı diye nitelendirdiğimiz kurban türünün içerisine at, geyik, sığır, koç-koyun vb. hayvanlar girmektedir. Bunların dışında çeşitli yabani hayvanlarda bu guruba dâhil edilebilir.

Rouxs'da belirttiği üzere Türkler, gök ve göğün kutsallığında kendini gösteren diğer ruhlar için kurban verirken kurbanlık hayvanın bir damla kanının yere akmamasına büyük özen gösterirler (Rouxs, 1999:121-122).

Bu şekilde kan dökmeden hayvan öldürme hemen hemen İskitlerden itibaren bütün Türk halklarında yaygın bir gelenektir. Fakat yer ve yerle ilgili diğer kutsal varlıklar mevzu bahis olduğu durumlarda kan, özellikle toprağa akıtılmaktadır (Esin, 1978: 101).

Kurban sunumlarından bağımsız olarak yapılan diğer kurban törenlerine kansız kurbanlar denilir. Bunların içerisinde Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olan (saçı ve iduk) başlıcalarıdır (Rouxs, 1998: 187).

“Saçı: (Libation) kut töreni, bir kansız kurban; birçok kavimlerde de çeşitli örnekleri mevcuttur. (Saçı) terimi bütün Türk boylarında müşterek olduğu gibi Moğollarda da (saçu) şeklinde telaffuz edilir. Saçı saçmaya (saçılga) veya (çaçılga)” denir (İnan, 1986: 100).

Saçı, göçebe Türk kavimlerinde hayvansal ürünlerle (süt, kımız, yağ vs.) yapılmaktaydı. Gök-Türkler ve diğer Türk kavimlerinde kımız: Yere, ata, ocağa ve dört bucağa saçılırdı (Güngör,1998: 75).

Burada özellikle belirtilmesinde fayda gördüğüm bir nokta; aslında her türden nesne, gök cisimleri, ateş, toprak özellikle ağaçlar, saçı kurbanı alma yetisine sahip olduğudur (Esin, 1978: 73).

Günümüzde ise saçı; çoğunlukla kurban törenleriyle âyinler (ibadet- dini, ritüel hareketler) de özel hazırlanmış içkilerle yapılır. Bu içecekler sabah sağımı, temiz süt veya bunun çay ve suyla karıştırılmış hali olabilir² (Bezertinov, 2000: 189).

Türkler için süt; göğün üst özelliklerini, beyazlığı, bolluğu, doğruluğu temsil edip, saflığın koruyucusu sayıldığı için öne çıkarılmıştır. Bu sebeple süt ürünleri geleneğe göre, göğün kutsal varlıklarının hakkıdır (Bezertinov, 2000: 189-190).

Saçı yalnızca kurban törenlerinde mi yapılır? Elbette bunun cevabı hayırdır. Saçı, günlük yaşamın da bir parçasıdır. Misafir geldiğinde ev ve etrafındaki ruhlara saçı yapılır. Aynı şekilde avda ve yolculukta da uygulamaları görülen dağ, vadi, ırmak vs. yerlerin (izi) sahiplerine bir kâse arak (votka) saçılması âdettendir³ (Bezertinov, 2000: 303).

²Kımız ve ayran Türkçe ve Moğolca “saba” denilen deri veya ağaç bir kap içerisinde hazırlanır. Saba bolluğun ve aile refah'ının göstergesi sayılırken ayrıca Tuva Türkçesinde ana rahmini de ifade eder. “Urug sabazi” (soy kabı)

³Saçı gelin alma törenlerinde de günümüzde de uygulama alanı bulmaktadır. Örneğin; Yakutlarda kımız saçısı kötü ruhların zararlı etkilerini ve tehlikelerini uzaklaştırmak içindir.

Saçıdan başkade özellikle (Iduk) Türkler arasında tatbik edilen kurbanlardan biridir. Iduk; ruhlara bağışlanarak başıboş salıverilen hayvanlardır. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz. Sahibinin yaptığı bir adak için saklanır. Kurbanlık (ıduk) hayvan hiçbir zaman dövülmez. Kuyruk ve yeleleri kesilmez (Şeşen, 1995: 132).

Iduk kelimesi: "... Yakutça ıtık, Sagayca ızık, Altaycada ıyık, Çuvaşçada irih şeklinde söylenir" (İnan, 1986: 98).

Teleütlerde de bağışlanmış atı satmak, hediye etmek, öldürmek, üzerine eski eğer koymak yasaktır (Katsyuba, 1993: 104).

Saçı ve 'ıduk'tan başka; yalma (çalama), tös yedirme ateşe yağ atmakta, kansız kurbanlar sınıfına girmektedir. Yalma veya çalama; ağaçlara ve Şaman davuluna bağlanan bez parçalarıdır (İnan, 1995: 98).

G A HA A GA A G H HGH

Şamanist halklarda en az kurban merasimleri kadar önemli olan bir diğer konuda kurban merasimlerinin yapıldığı kutsal mekânlar konusudur. Bu konuyla ilgili ilk olarak zikredilmeye değer olan "dağ" faktörüdür. Dağlar, göğe yakın ve heybetli oldukları için kutsalın tezahür ettiği mekânlar içerisine girmiştir (Güngör, 1998: 52).

Yalnızca dağlar değil su kaynakları da ıduk yerleri içerisine girmekte (Rouxs, 1998: 193).

Eberhard'ın belirttiğine göre; kutsal dağların çevresinde volkanik göllerde ıduk kabul edilmektedir (Eberhard, 1947: 18).

Bunun yanında Türkler'in kutsal saydıkları mağaralara (ata mağarası) adı verilerek, orada ata ruhlarına kurbanlar sunulurdu (Güngör, 1998: 63).

Ayrıca; Yeraltı tanrısı Yerlik'e kesilecek olan beş yaşındaki siyah öküz, sogra (orman türü bir yer)'ya götürülür ve orada boğulmak suretiyle öldürülürdü (Katsyuba, 1993: 101-104).

Şamanist halklarda mevcut olan kurban merasimleri belli bir düzene göre icra edilmektedir. Örneğin; her bir insan evlendiğinde, Ülgen için açık tondaki atı kesmek zorundadır. Kurban kesmesinin zamanı genelde ilkbahardır. Bu törene sadece erkek kişiler katılır. Kurbanı, şaman keser. Ülgen'e kurbanlık atı, şaman gönderir (Katsyuba, 1993: 101).

Aynı şekilde Özerdim'in de ifade ettiği gibi ataları anma mevzu bahis olduğunda yeniay ve dolunay'ın ilk günleri tercih edilmektedir (Özerdim, 1963: 19).

Koruyucu ruh kapsamına giren Umay tanrıçaya ise yeni ayın dokuzuncu günü âyin yapılır (Butanayev, 1996: 178).

Büyük tanrılara kurban sunma törenleri belli bir zamanda ilkbahar veya yazın, kayın ormanında, havuzun yanında, çarşamba ve cuma günleri hariç diğer günleri olmaktadır. Bu

günler Teleütler için yaslı gün sayılır, Çarşamba ve Cuma günleri ölü gömme ve anma törenleri düzenlenmektedir (Katsyuba, 1993: 101).

Toplumsal yapılan kurbanlık belirli bir zamanda yapılır. Fakat burada özellikle altını çizmek istediğim bir nokta, eğer şahsen bir kimse kendisi için kurban kesmek isterse uygun bir zaman belirlerdi.

Kurban sunumlarında münferit ibadetler de Türklerde mevcuttu. Fakat bu ferdi eylemler ancak kansız kurbanla sınırlı tutulmaktaydı. Kadınlar tarafından gerçekleştirilebilen kurban eylemi; ocağa (ateşe) yağ atmak, saç, dua vb. olarak sınırlandırılmıştır. Yalnız; kanlı kurban sunusu kolektif bir biçimde yapılırdı. Toplumdaki her üye katılımı yükümlüydü ve bunun dışında kalmak veya bırakılmak kişinin artık grubun bir parçası olmadığını gösterirdi (Yuan-Ch'aopi-shi, 1995: 13-44).

Verbitski, Altay'da Ülgen'e yapılan kurban törenleri hakkında; yeri, Kayın ormanıdır. Bu törene sırf erkekler katılabilir. Fakat önemli bir kural bu âyini yöneten şamanın da erkek olması gerekmektedir. Put'a kurban edilen hayvanın etini kadınlar da yiyip içebilseler de buradaki en önemli konu kızların, kurban kesilen yerde bulunabilmelerine rağmen kadınların, 50 adım uzaklıkta olmaları gerekmekte (Verbitski, 1893: 62) demektir.

Büyük tanrılara kurban kesme törenleri birkaç senede bir olur. Bu törenlere ulusun (kabilenin) bütün halkı toplanır. Hatta bazen başka köylerden de diğer bir deyişle başka kabilelerden de insanlar gelir.

Iduk için hayvan bağışlamaya kadınlar katılmaz, kadınlar bağışlanan hayvana ne binebilir ne de dokunabilirdi (Katsyuba, 1993: 101-104).

Şamanizm'de kendisine kurban sunulan diğer bir deyişle kurban alma hakkına sahip olan varlıklara yapılacak (sunumlarda) hiyerarşiye mutlaka uyulur. Buna göre; kurban merasimleri ilk olarak Gök Tanrı için düzenlenir. Sonra ata ruhlarına sırasıyla yer-su vb. ruhlara kurban sunulurdu. Bu anlatılan merasimlerin en önemlisi hiç şüphesiz Gök Tanrı için düzenlenen kurban merasimleridir. At ve koyun, renkleri beyaz olmak şartıyla bu merasimlerin temel kurbanlarıydı (İnan, 1986: 101).

Yine, Ülgen'in oğulları da Ülgen'in, kendisi gibi iyi tanrılar sınıfına girerler. Her bir soya onun oğullardan biri hâkim olur. Altaylılar için Ülgen'in kendisi gibi oğulları da tös olur (Aru tös-temiz tös). Onlara da tıpkı Ülgen'e gönderdikleri gibi aynı tür kurbanları aynı durumda aynı duaları okuyarak göndermektedirler. Yerlik'e ise azgın köpek gibi her bir saldırısında kurban sunulur. Ona her türlü hayvan olur, hiçbir şey yokluğunda braga (içki türü) sunarlar. Âyin yeri çadır, avlu veya mezarlık, kısacası belânın geldiği her yer olabilir. Yerlik'e, başka

töslere (ruhlara) yapıldığı gibi hayvanın derisi sıyrılmaz. Şamanların bakışlarında Yerlik'in oğulları, insanlar için kara töstür (Anohin, 1924: 2-8,14).

Teleüt halkında Katsyuba'nın belirttiğine göre; su Tanrısı-Su Enesi'ne âyin yapıldığı zaman kurbanlığa siyahtan başka renkte olan öküz getirilirdi. Öküzün üzerinde siyah yerinin olmamasına büyük önem verilirdi. Kurbanlık hayvanın yaşı da bellidir. Tek sayıdaki yaşta olmalı, yani, 3,5,7,9 ve 11. Genelde kurban olarak 3 ve 5 yaşındaki öküzü getirirlerdi (Katsyub, 1993: 100-101). Bunlardan başka olarak özellikle ölmüş atalar için de kurban sunumu yapılırdı. Atalar her bir Türk ailesi için unutulmaması gereken varlıklardır. Çünkü onların ruhu yardımcı ve koruyucu sıfatına bürünmüştür. Bu sebeple eski Türkler, ataları temsil eden tözlere; yemeğe oturdukları zaman ilk lokmalarını ayrıca; hayvan sürülerinin ve kısrakların ilk sütünü koyarlardı (Rouxs, 1998: 187).

Bugün bile geçerliliğini koruyan atalar kültü ile ilgili olarak V. Timoşinov; Kazaklar, zor zamanlarında atalarının isimlerini zikreder. Her şanslı olayda ruhun yardımının olduğuna inanıp, kurban sunar ve dilekte bulunurlardı. Örneğin: Çocuğu olmayanlar çocuk isterler, iki düşman tarafın birleşmesi ve barış içinde yaşamasını isteyenler gibi vs. Ruhlara sunulan kurbanlar içinde beyaz at çok önemliydi. Mezar başlarında ant verirlerdi. Ayrıca, yolculuk yapan kim n A im ğy Mn (r ğan haâv u ba M Tür

parça ayrılırdı. Türkler bir taş dibinde kurban sunduktan sonra bölgeye çiçekli sazlar, ağaçlar dikerler ve kutsal orman meydana getirirlerdi (Güngör, 1998: 60-61).

Kurban etinin ve kemiklerinin yakıldığı ateş (ot) kendi başına kült oluşturmaktadır. Ateş; kurbanı, göğe veya adandığı ruha ulaştırmasının yanında temizleyici, hastalıklardan arındırıcı bir ruh olarak da kabul edilir⁴ (İnan, 1986: 68-71).

Ateş kültü özellikle; evlenme, doğum, ölüm gibi geçiş olaylarında kendini net olarak göstermektedir. Kırgız-Kazaklarda ve Başkurlarda yeni evlenen gelin ateşe yağ atarak secde eder. Yakutlarda da doğumda ateşe yağ atılırdı (Güngör, 1998: 83).

Altaylılarda ise ocağın kadın şeklinde canlandırılması devam etmiştir. Bu (ot-ene veya ot-ana) olarak bilinmektedir. Ot-ene'ye dualarla, kurbanlarla başvurulur. Ateş- soy hamisi olarak sayılır ve onu başka bir soy temsilcilerine vermek yasaktır. Aynı zamanda ateş, çadırın da kutsalı diğer bir deyişle âile kutsalıdır. Altaylılarda ve onlara yakın akraba olan Teleütlerde çok ilginç bir dişi kült vardır. Bu kült emegender yani neneler denilen bezden yapılan oyuncak bebeklerden oluşmaktadır. Bunlar aile hamisi sayılarak anneden kızına miras kalmaktadır. Kız evlendiği zaman bile kendisiyle beraber eşinin evine annesinden miras kalan emegenderini götürür. Yılda iki defa ilkbahar ve sonbaharda emegendere yemek verme törenleri yapılmaktadır (Tokarev, 1990: 557-558).

Sibirya halklarında da ev ocağının ruhuna isteklerle müracaat edilirdi. Bu ailedeki kim olursa olsun (erkek kadın demeden) ve ne zaman, kaç yaşında olursa olsun tabi ki ilk sırada bayanlar olur. Çünkü bayanlar her zaman yemek yaparak ocağın başındadırlar ve ateşin sönmemesini sağlayanlar da kadınlardır. Bundan dolayı ruhlara müracaat etme, kültler için yapılan âyinlere ve kurban törenlerine katılma hakkı olmayan kadınlar, sadece atalarına dua eder ve ateşe müracaat edebilirdi. Onlar, ateşle konuşurlar, hayırlı işler isteyebilirler, akıl alabilirler ve fal baktırabilirlerdi (Spevakovskiy, 1988: 116).

Bununla birlikte Altay- Sayan halklarında tüm bunlar kesin kurallara bağlanmıştı. Örneğin, ateş başka çadıra dâhi verilmezdi. Güneş battıktan sonra ocaktan yakılan sigarayla dışarı çıkmak yasaktı. Sadece, evden (çadır) ayrılıp kendine yeni çadır kuran evlat, baba ocağından ateş alabilirdi. Bu konularda yerli halkın titiz davranma sebebi; aile mutluluğunu muhafaza etme düşüncesiyle açıklanabilmektedir (Butanayev, 1996: 61).

Ateşin bu aracılık görevi Yakutlarda mevcuttur. Yakut halkı; ateşi, Çam ormanının armağanı sayarlar ve ateş için kurumuş ağaçlarda uyuduğunu, insanların dilinden anladığını söylerler. Bundan dolayı da ateşe karşı kötü söz söylemekten, onu azarlamaktan ve hatta ayaklarını dâhi

⁴ Beltirler kurban töreninde iki ateş yakıyorlardı. Bunlardan birine “uluğ ot” diğerine ise “kiçiğ ot” diyorlar ve kurban'ın etlerini uluğ otta yakıyorlardı.

ona karşı uzatmaktan kaçınırlar. Şamanın yaptığı her törende ateş mutlaka bulunmakta ve kurbanın en iyi parçaları bu ateşte yakılmaktadır. Çünkü ateş ruhunun beslenme ihtiyacı karşılanmalıdır (Kırcı, 1996: 399-402).

Şamanizm'e inanan Güney Sibirya ve Altay Türklerinde yılda bir kere Ut-Ana için âyin yapılır. Bunun sebebi: İnsanların beklentileri, istekleridir. Bu istekler kısaca; ailevi refah, hastalıkların olmaması, hayvanların ölmemesi ve başarı vs. Çadırda yapılan bu âyinler, kam tarafından yapılmaktadır. Kurban için siyah başlı beyaz koyun kesilir. Koyun kesilmeden önce koyun'un üstüne pişmiş süt dökülüp kurban, renkli kurdelelerle süslenir ve kurban Ut-Ana'ya adanarak sürünün içine salınır. Kurban kesilip derisi yüzüldükten sonra hayvanın gövdesinin (tusa) ön sağ ayağı ve kalbi yakılır. Diğer parçaları ve derisi kama verilir. Kam, kurban kesildikten ve derisi yüzüldükten sonra ateşe etin yağlı parçalarını atar ve bu şekilde ateşi daha da fazla alevlendirir ve kam, Ut-Ana'ya hitaben; ateş, sen bizim annemizsin, sen kırk dişlisin, sen kırmızı ipekle örtünürsün, beyaz ipekli çarşafın üstünde yatarsın, ben, beyaz küllerine basmadım. Küçük çocuklar ve köpekler sana dokunmadı. Ben, beyaz koyunu kestim ve önüne koydum. Ben, senin önünde eğiliyorum. Sen, bize kolaylık göster der. Ateşte, tanrı ve ruhlar için kesilen kurbandan yemekler yapılırdı. Pişmiş etler, insanlara; kavrulmuş etlerin kokusu da tanrı ve ruhlara sunulurdu (Bezertinov, 2000: 87-88).

Günümüzde de Kazak ve Kırgız Türkleri Nevruz Bayramı'nda hastalıklardan temizlenmek için ateşin üzerinden atlama geleneği hâlâ devam etmektedir (Kuli-zade Cafer, 1994: 55-59).

Şamanist Türk halklarında kurban sungusu ve kendisine kurban sunulan varlıklar için düzenlenen âyinlerin vakitleri de son derece önemli bir konudur. Güney Sibirya'da yaşayan Türk halklarının kültürel özellikleriyle ilgili kapsamlı araştırmalarıyla tanıdığımız M.Kenin Lopsan; Tuva Türklerinde, şaman âyinleri ve şamanları için: "...Kaderi âyin yapmak olan kimse, kara gecede âyin yapar" (Lopsan, 1987: 25-34) dendiğinden bahsederek bu yönde artan merakların odak noktası olmuştur.

Araştırmacı yazar D.V Katsyuba, tanrılar (Yerlik ve Ülgen) ve tedavi âyinlerindeki seanslar için, yapılan âyinler bütün gece devam ederdi (Katsyuba, 1993: 104-105) demesi de M. Kenin Lopsan'ın ifadelerini destekler mahiyettedir. Elbette ki, burada merak edilen şaman âyinlerinin gece yapılma sebebinin ne olduğudur? Bu soruya N. A. Alekseev; Şamanist halkın her yıl Haziran ve Temmuz aylarında, Şamanist örf ve âdetlerini yerine getirdiklerini, bu ayların yaz ayı olması sebebiyle havanın serin olduğu gece saatlerinin de âyin vakti olarak seçildiğini, yine bununla birlikte yaz ayına kadar kurbanlık için gerekli olan genç kuzularında büyüdüğünü ayrıca, Haziran ayından Temmuz ayının yirmisine kadar tarla işlerinin henüz başlamadığını (Alekseev, 1984: 209) söylese de Şamanist inanca mensup Türk halkları

arasında mevcut âyinlerin sadece Haziran ve Temmuz gibi yaz aylarına rastlamadığını, şamanlar tarafından gerçekleştirilen âyinlerin çok çeşitli olduğunu örneğin; bahar, yaz, sonbahar ve kış mevsiminde büyük adak törenlerinin olduğu hatta bazı âyinlerin avların verimli olması için taygaya gidip avlanmadan önce avcılar için yapıldığı yine inançlı insanların bazı zamanlar da ruhlara âyin yapılmasını kendilerinin istediği (Fridmann, 2002:180) de yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlardır.

Şamanist halklarda mevcut olan gece âyinleri (ibadet- dini, ritüel hareketler), İslam Dini için de şüphesiz önemli bir konudur. Kur'an-ı Kerim'in Zariyat Suresi 17-18. ayetlerde Allah (c.c), kurtuluşa eren müminlerle ilgili olarak: "Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi" (Karaman, 2002: 514) buyurmuştur.

Yukarıda verilen ayetlerden de anlaşılacağı üzere; Allah'ın rahmet ve bereketi o saatlerde dua ve ibadet eden müminlerin üzerine olmaktadır. Yine ayetlerde, bu saatlerde yapılan dua ve ibadetlerin Allah (c.c) katında oldukça makbul olduğunu da anlatmaktadır.

İslami tarikatlarda da gece yapılan bir takım dini ritüellerin varlığını koruduğu görülmektedir. Hatta bu konuya, ilk İslam tarikatı olma vasfını üzerinde taşıyan Yeseviliğin yine Orta Asya'daki takipçilerinden örnek verebiliriz. Mambetaliyev Satıbaldı ise; Güney Kırgızistan'ın Batıken Kin in

bulup çıkartmasının söz konusu olduğu eldeki kaynaklarla sabit olduğudur. Fakat mesele aslında bu kadar basit değildir. Özellikle; şamanların âyin yapmak için geceleri tercih etmesi durumu vardır ki oldukça enteresandır. Şuan için eldeki kaynaklar bu soruya tam olarak cevap veremese de Şamanist Türk halklarında, Tanrı ile kul arasında tıpkı İslamiyet’te olduğu gibi inançta içtenliğe, samimiyete verilen değer ve dua ile ibadetlerin Tanrı katında kabul görmesinin yüksek olduğu anların seçimi de benzerlik bağlamında değerlendirilebileceğidir.

G G

ALEKSEEV, N. A. (1984). Şamanizm Tyurkoyazıçnıh Narodov Sibiri. İzd-vo. Nauka, Novosibirsk.

ANOHİN, A.B. (1924). Materiyalı po Şamanstvu u Altaytsev, İzd-vo Rossiyskoy Akademii Nauk.

BUTANAYEV, V.Y. (1996). Traditsionnaya Kultura i bit Hakasov, Abakan.

BEZERTİNOV, R.N. (2000). TengrianstvReligiya Türkov i Mongolov. Ayaz.

ESİN, E. (1978). İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam’a Giriş (Türk Kültürü El Kitabı). İstanbul: Edebiyat Fak. Yayınları.

EBERHARD, W. (1947). Şa-to Türklerinin Kültür Tarihine Dâir Notlar, T.T.K. yay. Belleten, Ankara. c.11, sayı.41.

GÜNAY, Ü.-GÜNGÖR, H. (1998). Türk Din Tarihi. İstanbul: Laçın Yay.

İNAN, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm. 3. baskı. Ankara: T.T.K. Yay.

İNAN, A. (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar). 4.Baskı, Ankara.

ŞEŞEN, Ramazan. (1995). İbn Fazlan Seyehatnamesi. İstanbul: Bedir Yay.

KARAMAN, Hayrettin. (2002). Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali. Ankara.

KAŞGARI, M. (1991-1992). Divana Lügati’t Türk.Ankara: T.T.K. Yay.

KATSYUBA, D.V. (1993). Duhovnaya Kultura Teleutov. Kemerova.

KIRCI, E. (1996). Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnançlar. Folkloristik. Ankara.

Kuli-zade Cafer. (1994). “Nevruz’un Bilimsel Temelleri” Türk Dünyası Tarih Dergisi, Haziran sayı no. 90. İstanbul.

LOPSAN, K. (1987). Obryedovaya Praktika i Folklor Tuvinskogo Şamanstva (Konets XIX-Naçalo XX.). Novosibirsk.

MAMBETALİYEV, S. (1969). Perežitki Nekotorıh Musulmanskih Teçeniy v Kirgizii i ih İstoriya. Frunze.

- NEUMANN Fridmann, E.J. (2002). Tuva Şamanizmi. Türkler Ansiklopedisi. Çev: Müfit Balabanlılar. c.20. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ÖZERDİM, M. N. (1963). Chou'lar ve Bu Devirde Türklerden Gelen Gök Dini. Belleten. c.27. sayı.105. Ankara: T.T.K.Yay.
- ROUXS, J.P. (1998). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. 2. Baskı. Çev: Aykut Kazancıgil. İstanbul: İşaret Yayınları.
- ROUX, J.P. (1999). Eski Çağ ve Orta Çağda Altay Türklerinde Ölüm. Çev: Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yay.
- SPEVAKOVSKIY, A. B. (1988). Duhi, Oborotni, Demony i Bojestva Aynov. Moskva.
- SUHAREVA, O. A. (1960). İslam v Uzbekistane,İzd-vo Uzbek SSR Akademiçeskii Nauk. Taşkent.
- TİMOŞİNOV, V. (2001). Kulturalogiya Kazakistan Evraziya Vastok Zapad. Almatı.
- TOKAREV, S. A. (1990). Rannie Formı Religii. Moskva.
- VERBİTSKIY, V. İ. (1893). Altayskie İnorodtsı. Moskva.
- YUAN-CH'AOPI-SHI. (1995). Moğolların Gizli Tarihi. Çev: Ahmet Temir. Ankara.